

Ανδρέας Μακρίδης

«Οι τραγικοί έρωτες του Βασίλη Μιχαηλίδη» Πανεπιστήμιο του
Πολίτη – Δήμος Λεμεσού

Αίθουσα Συνεδριάσεων Δήμου Λεμεσού 13 Ιουνίου 2017 7:30 μ.μ.

Πιθανότερη χρονολογία γέννησης του Βασίλη Μιχαηλίδη θεωρείται το 1849. Ένα πιστοποιητικό γέννησης επιβεβαιώνει το έτος αυτό, όμως είναι αναξιόπιστο. Χωριό του, το Λευκόνικο της Μεσαορίας, με 1200 κατοίκους, στα μέσα του 19^{ου} αιώνα.

Η ζωή επεφύλαξε στον Βασίλη δυσάρεστα βιώματα που καθώρισαν ή επηρέασαν αρνητικά την διαμόρφωση του χαρακτήρα του και την ερωτική του ψυχοσύνθεση.

Η γέννηση του σ'ένα αγροτικό χωριό, διαρκούσης της Τουρκοκρατίας, καθώρισε την διαλεκτική του τοπολαλιά, την εμφάνιση του, καθώς και την δόμηση του πνευματικού, θρησκευτικού και ιδεολογικού του συγκειμένου. Ουσιαστικά διαμόρφωσε ένα παραδοσιακό κύπριο χωρικό, που όπως οι πλείστοι στερήθηκαν την στοιχειώδη παιδεία.

Ο θάνατος της μητέρας του, όταν ακόμη ήταν επτά ετών, σε συνάρτηση με την απουσία αδελφής ή άλλων γυναικών στο στενό οικογενειακό περιβάλλον, προκάλεσαν στον μικρό έλλειμμα θηλυκής θωπείας και αγάπης και τρομακτική, τραυματική αποξένωση από την γυναίκα, η οποία μοιραία μυθοποιήθηκε και θεοποιήθηκε μέσα του, καθιστώντας τον εφ'όρου ζωής άτολμο και φοβισμένο απέναντι στις γυναίκες.

Η αποκοπή του, παιδιόθεν από την οικογένεια, και το μέγλωμα του κοντά στον θείο του Χρύσανθο Παπακονόμο στάθηκε ένα καταλυτικό ξερρίζωμα, που υποσυνειδήτως επιβάρυνε την ψυχοσύνθεση του και τον έκανε να αισθάνεται, εγκαταλελειμένος, ανέστιος και πλάνης.

Η διαμονή του, αργότερα, στα κελλιά της μητρόπολης Λάρνακας και η μοναστική ζωή που υποχρεώθηκε να ζήσει ήλθε να προσθέσει στην ψυχή του ένα αφόρητο πλέγμα καταπίεσης, που συγκρουόταν, με τις βίαιες απαιτήσεις της εφηβείας και τα άγρια ουρλιαχτά των αρσενικών του ορμονών.

Στην άλλη όψη των πραγμάτων, ο Βασίλης Μιχαηλίδης βγήκε από την αγροτική του οικογένεια, το χωριό του και το εκκλησιαστικό περιβάλλον της Μητρόπολης, ως άνθρωπος με βαθιά πίστη στην Ορθοδοξία, με άκρατη θεοφοβία, ένας ακραιφνής εθνικόφρων πατριώτης, λάτρης της Ελλάδας και της «ένωσης», ένας ανεξίκακος και αυθεντικός κυπριώτης, με υπερβάλλουσα ευφυΐα και ευστροφία, με υποσχόμενη κλίση προς την ποίηση και την ζωγραφική. Έτσι ξεκινούσε την ζωή του.

Η εφηβική του επανάσταση

Η εγκατάσταση του Μιχαηλίδη στην Λάρνακα οριοθετεί και την εφηβική του επανάσταση. Το νεαρό χωριατόπαιδο οραματίζεται μια ριζική αλλαγή της υπόστασης του, σε μίαν προσπάθεια πλήρους εξαστισμού και εξευρωπαϊσμού.

Γνωρίζεται με σημαντικές προσωπικότητες, γράφει και δημοσιεύει ποίηση στην καθαρεύουσα και στην Δημοτική, βγάζει την πρεσιαστή του βράκα, ευπρεπίζεται και απαγγέλλει ποιήματα στα σαλόνια της Λαρνακιώτικης αριστοκρατίας, όπου επιχειρεί να παρουσιάζεται ως λόγιος και ποιητής.

Η Λάρνακα ήταν τότε η πόλη των προξενείων, όπου είχαν συρρεύσει πολλοί ξένοι και μεγάλο μέρος της κυπριακής νεοαστικής πλουτοκρατίας. Μέσα σ' αυτόν τον κοινωνικό χώρο έκρινε ότι μπορούσε να ανελιχθεί ο νεαρός ποιητής.

Ο πρώτος τραγικός έρωτας

Η πρώτη ερωτική έξαρση του ποιητή σημειώνεται στα 1873, σε ηλικία 24 ετών και ανιχνεύεται στο ποίημα – αίνιγμα του «Μέγας είμαι! της απείρου φύσεως κεραυνοβόλως», που αποκωδικοποιείται, ή έχει λύση το «έρως». Τα πρώτα αυτά ξεπετάγματα της καρδιάς του, παρουσιάζονται απρόσωπα και αόριστα, πιθανώτατα όμως παραπέμπουν σε μίαν Λαρνακιώτισσα καλλονή, την Ευγενία Μπαρτζίλη, την πρώτη γυναίκα, που επρόκειτο να πυρπολήσει την καρδιά του.

Η Ευγενία Μπαρτζίλη, η λεγόμενη Ουζιενή ήταν μόλις 16 ετών, από μεγάλη Φλωρεντιανή οικογένεια που κατοικούσε στην Λάρνακα. Σύμφωνα με τις πληροφορίες και τους στίχους του Μιχαηλίδη ήταν πανέμορφη και εκθαμβωτική.

Ο Γιάννης Λεύκης την αποκαλεί «θαυμάσιο λουλούδι γυναικείας ομορφιάς και χάρης», ο Αντώνης Ιντιάνος «ωραία και θελκτική», ο ποιητής την τραγουδά σαν τον ήλιο της ζωής του, σαν το απαράμιλλο κάλλος.

Το αρχοντικό των Μπαρτσιλή ήταν κοντά στην Μητρόπολη και πιθανώτατα ο ποιητής την έβλεπε, κατά τις εξόδους του, στον κήπο της οικογένειας ή την γνώρισε μέσω του φίλου του, Γαλλοκύπριου ποιητή και δασκάλου της Γαλλικής, Γουσταύου Λαφφών, ο οποίος ήταν ερωτευμένος με την αδελφή της, Άδα.

Ο έρωτας του Βασίλη Μιχαηλίδη ήταν σφοδρός και κεραυνοβόλος. Η μικρή κυριαρχεί και καταδυναστεύει την ύπαρξη του. Γεμίζει τον νού του, την σκέψη του, τα συναισθήματά του.

Ο ψυχικός του κόσμος υφίσταται μιάν ακατάσχετη έκρηξη. Δεν μπορεί να κοιμηθεί, αγωνιά, την ονειρεύεται ξύπνιος, αναμένει την στιγμή που θα ανοίξει το παράθυρο της, φλέγεται για να βρεθεί κοντά της.

Η νεαρή καλλονή, γεμάτη δροσιά και χάρη, φορτωμένη με θηλυκά θέλητρα, φιλοπαίγμων και ανέμελη δεν παύει στα σοβαρά το ερωτικό δράμα του ποιητή.

Παίζει μαζί του, τον πλησιάζει ευπροσήγορη και διαχυτική, τον τυλίγει στα αισθησιακά της δίκτυα, όμως την ώρα της κρίσιμης απάντησης είναι αρνητική. Ο ποιητής εισπράττει την ολέθρια απόρριψή της, που θα κατακάψει την ψυχή του και την οποία θα κουβαλά ισοβίως ως ένα χαίνον τραύμα.

Η τραγωδία του Βασίλη Μιχαηλίδη καταγράφεται θλιβερά στα ίδια τα ποιήματά του. Το «σίγαρον» και «Το αεράκι», του 1875, αποτελούν τα μοναδικά δύο τραγούδια του ποιητή, που έχουν θετικό συναίσθημα. Ανήκουν στην περίοδο των ερωτοτροπιών με την Ευγενία και χαρακτηρίζονται από χαρμόσυνη προσδοκία της ερωτικής σχέσης.

Στο «Σίγαρον» ο ποιητής ευδαιμονεί επειδή η κόρη του τύλιξε το τσιγάρο του, βρέχοντας με τα χείλη και την γλώσσα της το τσιγαρόχαρτο, που τώρα αγγίζουν τα δικά του χείλη. Στο «αεράκι» αισθάνεται την βραδυνή δροσιά που φέρνει η νυχτερινή αύρα, να έρχεται από την αγαπημένη του. Ο ποιητής άγρυπνος ονειροπολεί, χτίζοντας όνειρα στην κινούμενη άμμο.

Και τα δύο είναι ποιήματα τραγικής ειρωνίας, δομημένα από την φαντασία και τον ευσεβοφοβισμό, πάνω στην κόψη του ψυχακτόνου πόνου.

Και τα δύο είναι ποιήματα τραγικής ειρωνίας, δομημένα από την φαντασία και τον ευσεβοφοβισμό, πάνω στην κόψη του ψυχακτόνου πόνου.

Ακολουθεί το ποίημα «Ο αποχωρισμός», έκφραση της άφατης οδύνης του ποιητή λόγω της σκληρής άρνησης της κόρης, που κατερειπώνει τα όνειρά του και σηματοδοτεί την ανυπόφορη φάση του ψυχοσυναισθηματικού ολέθρου του ποιητή, που θα τον κουβαλά ως το τέλος της ζωής του.

Το ερωτικό ναυάγιο οδηγεί τον Μιχαηλίδη σε μίαν άτακτη φυγή. Θέλει να φύγει μακριά από την αιμάσσουσα πηγή του πόνου, να αφιερωθεί στην ζωγραφική και να την ξεχάσει. Φεύγει στα 1876 στην Ιταλία, αργότερα πάει στην Ελλάδα ως εθελοντής στον πόλεμο των Ηπειροθεσσαλών.

Ματαιοπονία. Η βίωση της απόρριψης δεν υποφέρεται. Μέρα νύχτα την σκέπτεται. Το μνησιπήμον μαράζι κατασκάπτει την ψυχή του. Ο ποιητής υποφέρει, βασανίζεται. Στα 1878 επιστρέφει στην Κύπρο, ως ήρωας πιά, και εγκαθίσταται στην Λεμεσό, μακριά της.

Μετά από δύο χρόνια ποιητικής σιγής, ο Μιχαηλίδης, νοσοκόμος τώρα στην Λεμεσό, αρχίζει και πάλι να γράφει. Τα τραγούδια του «Μακράν σου», «Η σταθερότης», «Μια νύξ» είναι πάλι για εκείνην. Ο ποιητής γράφει σπαρακτικούς θρήνους για τον χαμένο του έρωτα για τα πάθη που πυρπολούν ακόμα την καρδιά του, γιατί όπως λέει ένας στίχος του.....

«και πόθος να σε ψάλλω με κεντά»

Ο έρωτας και ο πόνος είναι η δύναμη της ποιητικής του δημιουργίας. Όταν ο έρωτας δραπετεύει και ο πόνος γίνεται ρουτίνα, η «μούσα» του, δηλαδή η ποίηση του πέφτει σε μαρασμό. Αυτό ακριβώς γράφει και στα δύο του ποιήματα «Προς ζητήσαντα με στίχους»

«Τ' αστροπελέκι τ' ουρανού να πέσει να με κάψει να γίνω στάκτη,
να χαθώ, να μην υπάρχω πλέον, γιατί' εκουράστηκα να ζω,
βαρέθηκα να κλαίω».

Μια σειρά άλλων μικρών ποιημάτων ολοκληρώνουν τον καημό του για την Ευγενία. Στα 1880 η κοπέλα παντρεύτηκε με τον E.Ekisle, πλούσιο Αρμένιον έμπορα από την Σμύρνη, εγκαταστάθηκε εκεί και πέθανε στα 1937.

Ο ποιητής ουδέποτε, μετά το 1875, ξαναείδε τον μεγάλο, τραγικό έρωτα της ζωής του. Όμως και την Ευγενία την περίμενε μια άλλη τραγωδία. Επέπρωτο, πιθανώτατα, να ζήσει εκεί στην Σμύρνη την γενοκτονία των Αρμενίων και την Μικρασιατική φρίκη του 1922.

Ο δεύτερος τραγικός έρωτας

Δεύτερος τραγικός έρωτας του ποιητή υπήρξε η Ευτέρπη Μιχαηλίδη από την Λεμεσό. Ανήκε σε πολύ πλούσια οικογένεια της πόλης, ήταν κόρη του Ηρακλή Μιχαηλίδη και αδελφή του Μιχαήλ Μιχαηλίδη, γνωστότερος ως Μίχαλου.

Η Ευτέρπη γεννήθηκε το 1865, ήταν 16 χρόνια μικρότερη του Βασίλη Μιχαηλίδη και όταν την ερωτεύτηκε ήταν 16 χρονών, όπως και η Ευγενία. Φοίτησε στην Ιδιωτική Σχολή Ξένων γλωσσών και Ελληνικών Γραμμάτων, μιλούσε Αγγλικά και Γαλλικά και είχε, σύμφωνα με τις πληροφορίες και τα τραγούδια του ποιητή σπάνια ομορφιά.

Ο ποιητής γνώρισε την Ευτέρπη μέσω του επιστήθιου φίλου του Μιχαήλ Μιχαηλίδη, του οποίου ήταν αδελφή. Ήταν τότε (1881) 32 ετών και προσκαλείτο ως ποιητής, στις δεξιώσεις και τις εσπερίδες των αρχοντικών της Λεμεσού, όπου διασκεδάζε την Λεμεσιανή Ελίτ με τα ευφυολογήματα, τα αινίγματα, τα χωρατά και τα τραγούδια του.

Και ο δεύτερος αυτός έρωτας του Μιχαηλίδη ήταν μονόπλευρος, πλατωνικός και χωρίς ανταπόκριση, υπήρξε όμως σφοδρός και ολέθριος. Η Ευτέρπη ήταν φιλική, ευπροσήγορη και εγκάρδια προς τον ποιητή, μα ουδέποτε του έδωσε και το παραμικρότερο ίχνος ερωτικής ανταπόκρισης. Αντίθετα με την Ευγενία η συμπεριφορά της υπήρξε αξιοπρεπέστατη και άπταιστη. Ο Μιχαηλίδης, αυθόρμητος, αισθηματίας και ονειροπαρμένος έκτισε άλλη μια φορά ονειροφαντασίες και κατέστησε τον εαυτό του άθυρμα στα δίκανα ενός αδικαίωτου έρωτα.

Από το 1881 η μούσα του ποιητή αρχίζει ξανά να γράφει ερωτικά τραγούδια, όλα για την Ευτέρπη, τον νέο μεγάλο του έρωτα.

Πρώτο τραγούδι «Τη μούση μου», που αποτυπώνει γλαφυρά την νέα ερωτική αναστάτωση του ποιητή:

Σε είδα κι αισθημάτων αιφνιδίων
 Ησθάνθην η ψυχή μου αναβρασμόν

Την κοπέλα την αποκαλεί «των νυμφών ωραιότερα», και ομολογεί ότι είναι ...η καρδιά και το φώς του.

Στο ποίημα «Εκείνη» περιγράφει το απέριπτον κάλλος και τα χαρίσματα της νέας και την ικετεύει να μην του στερήσει το βλέμμα της...

«Ω κόρη, το βλέμμα σου μη μου στερήσης
 Αν είναι και θάνατος, μ' είναι γλυκύ».

Στο ποίημα / αίνιγμα «Εάν λείψω, θέλουν λείψει», που δημοσιεύθηκε στην «Αλήθεια», στις 1-4-1882 και αποκωδικοποιεί το όνομα «Ευτέρπη» ο ποιητής προβαίνει σε δημόσια ερωτική εξομολόγηση και έμμεση πρόταση γάμου.

Το αποτέλεσμα ήταν και πάλιν ολέθριο. Η Ευτέρπη, που πιθανώτατα ήταν ήδη τσιμπημένη με τον Σπύρο Αραούζο, προσβεβλημένη διακόπτει κάθε σχέση με τον ποιητή και έκτοτε ουδέποτε του ξαναμιλά.

Ο Μιχαηλίδης συντετριμένος για δεύτερη φορά, ανίκανος να αποδεχθεί και την δεύτερη αυτή απόριψη, παραμελά τον εαυτό του και αναζητά την λύτρωση στο ποτό. Η υγεία του επιδεινώνεται παράλληλα με την απελπισία και τον αβάσταχτο καημό του.

Μεγάλος ποιητικός σταθμός, αποτέλεσμα της ληλατημένης του ψυχосύνθεσης είναι «Η Ανεράδα», γραμμένη το 1893. Χωρίς αμφιβολία είναι το κορυφαίο λυρικό ποίημα του Μιχαηλίδη και αντάξιο των λυρικών μας αριστουργημάτων, όπως «Οι μοιραίοι» του Κώστα Βάρναλη, το «Βούττημαν Ήλιου» του Δημήτρη Λιπέρτη, «Η Δροσούλλα» («Έθθα σου πω») του Κώστα Μόντη.

Ο Αλιθέρης χαρακτηρίζει το ποίημα ως το κλασικότερο του ποιητή, ο Αιμίλιος Χουρμούζιος ως «σμαράγδι του Νεοελληνικού λυρισμού, ο

Αντώνης Ιντιάνος λέει «δεν είναι τραγούδι που αναλύεται» και πως μετά το διάβασμά του «κλείνει κανείς τα μάτια και ονειρεύεται».

Οι γνώμες των ερευνητών για το θηλυκό υποκείμενο αναφοράς διχάζονται. Άλλοι υποδεικνύουν την Ευγενία και άλλοι την Ευτέρπη. Ο ίδιος ο ποιητής έλεγε στους στενούς του φίλους ότι γράφτηκε για την Ευγενία, η οικογένεια Μιχαηλίδη θεωρούσε βέβαιο ότι Ανεράδα ήταν η Ευτέρπη.

Νομίζω πως όλοι κάμνουν λάθος και ούτε ο ίδιος ποιητής συνειδητοποιούσε ποιος κινούσε το χέρι και το μυαλό του. Κατά την προσωπική μου γνώμη το ποίημα αποτελεί επιγέννημα του πιο συμπλεγματού τραύματος, του ποιητή, των απωθημένων φόβων και φοβιών του υποσυνείδητου του, που προκλήθηκαν και από τις δύο «θανάσιμες» ερωτικές απορρίψεις που αντιμετώπισε. Στο πρόσωπο της Ανεράδας συγκερνούονται και οι δύο γυναίκες που κατέκαψαν την ζωή του. Αλλού υπονοείται η μια και αλλού η άλλη. Η «Ανεράδα» συνεκφοράζει και τις δύο απογοητεύσεις, τις οποίες μεταφέρουν οι φόβοι και οι φοβίες του για την γυναίκα και οι οποίες στους στίχους του ποιήματος διανθίζονται με τις λαογραφικές αντιλήψεις περί Ανεράδων. Η κατάληξη είναι τραγική για τον ποιητή:

«Εσει που τότες όπου δω
τες ανεράδες (δηλ. τις γυναίκες) τρέμω τες
τζιαί πογυρίζω μεν με δούν».

Τι απέγινε η Ευτέρπη

Η Ευτέρπη Μιχαηλίδη παντρεύτηκε τον Σπύρο Αραούζο, γόνου μιας άλλης μεγάλης και πλούσιας οικογένειας της Λεμεσού, που πήρε διάφορα αξιώματα και στα 1914 – 1920 έγινε δήμαρχος Λεμεσού. Παντρεύτηκαν πιθανώτατα στα 1893 και απέκτησαν οχτώ παιδιά.

Ο Σπύρος απεβίωσε στα 1924, επτά χρόνια μετά τον Βασίλη Μιχαηλίδη και η Ευτέρπη στα 1944, αφού έζησε 20 χρόνια χήρα. Τάφηκαν μαζί, στον οικογενειακό τάφο των Αραούζων με άλλα μέλη της οικογένειας, στο κοιμητήριο Λεμεσού. Ο τάφος τους είναι ο πρώτος αριστερά, μπαίνοντας από την παλαιά νότια είσοδο του κοιμητηρίου.

Ο τάφος είναι διπλός με ωραίο ανάγλυφο μνημείο και ένα γιασεμί στην δυτική πλευρά του. Χωρίζεται από τον τάφο των Μιχαηλίδων από ένα στενό διάδρομο δύο περίπου μέτρων. Έτσι, αν η φημολογία είναι σωστή, πως ο Βασίλης Μιχαηλίδης τάφηκε στον τάφο του φίλου του Μιχαήλ

Μιχαηλίδη, που πέθανε 13 χρόνια μετά απ'αυτόν (1930), τότε φαίνεται πως η θεία βούληση ή η μοίρα τον ήθελε να αναπαυθεί δίπλα στον μεγάλο και τραγικό έρωτά του, την Ευτέρπη.

Από τον τάφο του νοιώθει την αγαπημένη του δίπλα του, αφουγκράζεται τους κτύπους της καρδιάς της, αναπνέει το άρωμα του γιασεμιού της, τραγουδά το κάλλος της και ... λίγο ν'απλώσει το χέρι του, αλαφροχαιδεύει τα αλαβάστρινα ακροδάκτυλα των ποδιών της!

Το φοβερό περιστατικό στο Πτωχοκομείο

Έξοχος τραγικό είναι το περιστατικό του Πτωχοκομείου, που παραδίδεται από τους βιογράφους του ποιητή. Το Πάσχα του 1917 η Ευτέρπη Αραούζου, ως κυρία Δημάρχου, επισκέπτεται τον Βασίλη Μιχαηλίδη, και τους άλλους τροφίμους του ιδρύματος, ηγούμενη ομάδας κυριών, για να προσφέρει στους γέροντες πασχαλινά εδέσματα.

Η συνάντηση ήταν συγκλονιστική. Μόλις αντικρύστηκαν κατελήφθησαν και οι δύο από έντονο σόκ. Είχαν να ειπωθούν χρόνια και τώρα έβλεπαν μπροστά τους τα ερείπια των παλαιών τους μορφών. Η Ευτέρπη έφυγε πανικοβλημένη, χωρίς να του μιλήσει. Ο ποιητής βυθίστηκε στην σιωπή του και για πολλές μέρες έκλαιε, χωρίς να αρθρώσει λέξη.

Το δεύτερο περιστατικό του Πτωχοκομείου

Ακόμη πιο σπαρακτικό είναι ένα δεύτερο περιστατικό που συνέβη στο Πτωχοκομείο. Το αφηγήθηκε στον Γιάννη Παπαδόπουλο η διευθύντρια του ιδρύματος Στυλιανή (Στυλλού) Πισίρη, και παράλληλα το παραδίδει και ο Γιάννης Λεύκης.

Λίγο πριν πεθάνει, λέει η Πισίρη, άνοιξε το μπαούλο του, πήρε έναν παλιό φάκελο και έβγαλε από μέσα ένα ξεραμένο γαρούφαλο. Μου το έδωσε και μου είπε.... «είναι από το χέρι της πρώτης μου αγάπης, που μ'έκανε να μην παντρευτώ. Να μου το ραντίσεις στον τάφο μου».

Ένα γαρούφαλο ήταν ότι καλύτερο ότι πιο ερωτικό πήρε ποτέ από γυναίκα ο άτυχος ποιητής. Και έγινε το φετίχ μιας ολόκληρης ζωής. Απεριόριστος ρωμαντισμός, αλλά και θλιβερή τραγωδία.

Έως τώρα επικρατούσε η εντύπωση ότι το γαρούφαλλο το χάρισε στον ποιητή η Ευτέρπη, όμως η φράση του από την πρώτη μου αγάπη, που παραπέμπει στην Ευγενία Μπαρτζίλη εκτοξεύει τα πράγματα εις την σφαίρα του απίστευτου. Αν αυτό ισχύει, σημαίνει ότι ο ποιητής φύλασσε

το γαρούφαλο αυτό για 42 ολόκληρα χρόνια, αφού από το 1875 δεν ξαναείδε την Ευγενία. Σημαίνει ότι το πήρε μαζί του στην Ιταλία, στην Ελλάδα και το έφερε στην Λεμεσό, ότι το κρατούσε σαν ζωντανό δώρο μιας μεγάλης αγάπης, που ουδέποτε έσβησε και που την πήρε μαζί του στον τάφο.

Τα δυσάρεστα χρόνια

Μετά το 1882 και την αρνητική στάση της Ευτέρπης αρχίζει για τον ποιητή μια φάση σταδιακής αυτοεγκατάλειψης, που κλιμακώνεται διαρκώς. Στα πρώτα 15 περίπου χρόνια η παραίτηση αυτή του Μιχαηλίδη συνυπάρχει με δημιουργικές αναλαμπές και προσπάθειες ανάνηψης. Γράφει τα μεγάλα εθνικά του ποιήματα, γνωρίζει την αναγνώριση, εκδίδει τον «Διάβολο» και προσπαθεί να αναβαθμίσει τους όρους εργασίας του και να βελτιώσει την ζωή του.

Μετά το 1900 ο ποιητής καταβεβλημένος χάνει οποιαδήποτε διάθεση για αντίσταση και δημιουργικό αγώνα και αφήνεται μοιρολατρικά στα δόντια της κατάθλιψης και του ποτού.

Η υγεία του επιδεινώνεται, οι ρευματισμοί τον τυραννούν, η θλίψη τον κατατρώγει. Στα πενήντα του μοιάζει με ανήμπορο γέροντα, που σέρνεται αργά προς τον τάφο. Κάθε στιγμή για δημιουργία σχέσης, δεσμού και οικογένειας είναι πλέον σβησμένο όνειρο και ανεπίστρεπτο παρελθόν.

Όταν ο συντάκτης κάποιας εφημερίδας τον ρωτά για κανένα ποίημα, η απάντηση του είναι ... «Τι να σας πώ; Πεθαίνω...». Στους φίλους επισκέπτες του έλεγε με πραότητα ... «πίνω για να ξεχάσω τα βάσανά μου, πίνω για να ξεχάσω ποιος είμαι», ενώ προς την διευθύντρια του Πτωχοκομείου εξέφραζε πάντα το ίδιο παράπονο: «Ποιος σ' εμπόδισε κυρία Στυλλού να μου διας ποτό να ξεχάννω τα βάσανά μου; ...»

Συντετριμμένος από την θλίψη και την αρρώστια έφυγε το Σάββατο 8 Δεκεμβρίου 1917 και πρωί πρωί την Κυριακή κατέβηκε στον Άδη, για να καρτερά εκεί τις δύο τραγικές αγάπες της ζωής του, που τον ρήμαξαν. Η Ευγενία πήγε κοντά του μετά από είκοσι χρόνια, το 1837, και η Ευτέρπη μετά από είκοσι επτά (27) χρόνια το 1844.

Υποστηρίζω, ότι ο ποιητής πέθανε, χωρίς ποτέ στην ζωή του να χαρεί τον έρωτα, χωρίς ποτέ να συνάψει ερωτικό δεσμό και πιθανώτατα παρθένος, χωρίς οποιαδήποτε σεξουαλική ικανοποίηση, χωρίς να πάει με γυναίκα. Όλες οι ενδείξεις προς τούτο κατατείνουν. Να εξηγήσω γιατί.

Ο ποιητής ήταν υπερβολικά ευαίσθητος χαρακτήρας, εύκολα ενθουσιαζόταν και βούλιαζε μέσα στην μέθη των συναισθημάτων του. Ότι τον συγκίνησε ερωτικά, ότι τον συνεπήρε, το αποτύπωσε σε στίχους, ακόμα και την χαριτόβρυτη ομορφιά ενός αθώου παιδιού, της Μαρουλλιώς, κόρης της διευθύντριας του Πτωχοκομείου Λεμεσού, Στυλλούς Πισίρη ή την ανθοβολούσα χάρη της Ζωίτσας Συμεωνίδου, μιας παιδίσκης, όταν πια ο ίδιος ήταν γέροντας.

Το να τραγουδά τα αισθήματά του ήταν γι' αυτόν μια αναφαίρετη αναγκαιότητα της καρδιάς, όπως σε πολλά ποιήματα του μαρτυρεί.

Συνεπώς:

α) Αν είχε κάποιαν ερωτική ή σεξουαλική σχέση, θα έγραφε κάτι, θα άφηνε έστω κάποιο υπονοούμενο σε κάποιαν επιστολή του ή σε κάποιους στίχους του, θα το καυχόταν αργότερα σε κάποιον φίλο, θα προέκυπτε κάποια πληροφορία. Αντίθετα από όσα είπαν οι φίλοι και γνωστοί του και από όσα συνέλεξαν οι διάφοροι βιογράφοι του, δεν υπάρχει και η παραμικρότερη νύξη.

β) Η προσεκτικότερη μελέτη των μυλλωμένων τραγουδιών του δεν περιλαμβάνει ούτε υποκρύπτει κάποιαν προσωπική σεξουαλική εμπειρία, ούτε όμως υποδεικνύει κάποιαν πραγματική γνώση της σεξουαλικής πράξης. Όσα γράφει και περιγράφει προέρχονται από το ανδρικό κουβεντολόι του καφενείου και το λεκτικό της ανδρικής καυχησιολογίας, είναι εξωτερικές περιγραφές, που δεν προκύπτουν από βιωματικές εμπειρίες.

γ) Από την θρησκευτική / εκκλησιαστική του ανατροφή και από τον μοναστικό εγκλεισμό του στην μητρόπολη Λάρνακας αισθανόταν και μετέφερε μέσα του, μίαν λανθάνουσα και ανεξέλεγκτη, άλογη αναστολή, που ταύτιζε το εξωγαμικό σεξ με την ακολασία και την αμαρτία. Καταπιεζόταν από μίαν ακαθόριστη, αλλά βαρειά φοβία που του κανοναρχούσε ανηλεώς, ότι το σέξ είναι αμαρτωλή παράβαση του θείου και του ηθικού νόμου. Η αναστολή αυτή βρισκόταν σε αδιάλειπτη σύγκρουση με την νεότητα του, τις ανδρικές του ορμόνες και τους διάπορους σεξουαλικούς του πόθους, όμως μπλόκαρε και απέτρεπε τις αποφάσεις του, ανέκοπτε και συγκρατούσε τις ορμές του.

Από την ίδια την ποίησή του γίνεται σαφές, ότι ο ίδιος συνέδεε αρρήκτως τον έρωτα, πόσον μάλλον το σέξ, με το θείο θέλημα και την θεία βουλή. Ο ίδιος, μέσα από την μεταφυσική του αντίληψη ανέθετε στον Θεό την αρμοδιότητα του βαριάνου των ερωτικών του ενστίκτων και ορμών.

Στο ποίημα «Ο Θεός» του 1899 μαρτυρεί ο ίδιος το δέος που ένοιωθε για τον Θεό... «Σ' αγαπώ και Σε φοβούμαι...», ενώ στην «Χιώτισσα», αποκαλύπτει πόσον έτρεμε την αμαρτία, που θα δυσαρεστούσε και θα εναντίωνε τον Χριστό: «Αχ, είπα, αρνήθην με ο Χριστός μου / τζιαί πión εγύρευκα σκοτωμόν». Σχεδόν σε όλα τα ποιήματα του ο Θεός κυριαρχεί και καθωρίζει τα πάντα, είναι δύναμη τιμωρός. Στο κεφάλαιο «οι θρησκευτικές αντιλήψεις του Μιχαηλίδη», που αναπτύσσονται στο βιβλίο του Γιάννη Κατσούρη «Βασίλης Μιχαηλίδης, η ζωή και το έργο του» (σελ. 149 – 158) μπορεί κανείς να αντιληφθεί εις βάθος το θρησκευτικό πιστεύω του ποιητή και τις ιδέες που τον διακατείχαν.

Χαρακτηριστικότερο το ποίημα «Η σταθερότης» όπου ο Βασίλης Μιχαηλίδης ανάγει τον έρωτα και τους δεσμούς στην θεία θέληση και καθωρίζει ως χρέος του ανθρώπου την πιστήν υπακοή:

«Σ' έστειλ' αγάπης ο Θεός φόρον να μου ζητήσεις
Ο Πλάστης! Πώς να τ' αρνηθώ;»

«Τους νόμους του τους ιερούς πώς να τους αποφύγω;»
«Αχ! είμαι άκων ευπειθής»

Το τελευταίο «Αχ! είμαι άκων ευπειθής» μαρτυρεί ακριβώς τους θρησκευτικούς φόβους του ποιητή, που τον αναγκάζουν να υπακούει ακούσια και να μην πράττει αυτό που επιθυμεί. Ας μην θεωρηθεί, λοιπόν, υπερβολή, ο Βασίλης Μιχαηλίδης ήταν δέσμιος των θρησκευτικών αντιλήψεων ή προκαταλήψεων του, έτρεμεν την ανυπακοή στον Θεό και την αμαρτία, την παράβαση του ηθικού νόμου και δεν του ήταν καθόλου δυνατόν να διαπράξει την ολέθρια αμαρτία του παράνομου, εξωγαμικού σεξ.

δ) Σοβαρός ανασταλτικός παράγοντας για την αναζήτηση της σαρκικής ικανοποίησης στο εξωγαμικό, αγοραίο σέξ, για τον ποιητή ήταν και ο τραυματικός του έρωτας προς την Ευγενία Μπαρτζίλη. Στην Ιταλία δεν πήγε απελευθερωμένος ερωτικά, πήρε μαζί του και την πληγωμένη του αγάπη. Ζούσε μαζί της στην φαντασία του, ήταν το αναντικατάστατο ταίρι του, η σύνευνή του. Για τον ερωτευμένο Βασίλη το αγορασμένο ή το εξωσυζυγικό σέξ, όχι μόνον ήταν κολάσιμο αμάρτημα και σαρκική λαγνεία, αλλά ήταν κιόλας έγκλημα εσχάτης ερωτικής προδοσίας. Βαθειά στον πιο ιερό ναό της ψυχής του είχε τελέσει το μυστήριο του γάμου του με την Ευγενία, γι' αυτό αντιλαμβανόταν το πορνικό και ετερόχθον σέξ ως ανόσια μοιχεία.

ε) Πέραν των ανωτέρω, ο ποιητής, όπως και μεγάλο μέρος του κόσμου, την εποχή εκείνη αντιμετώπιζε και το μέγα πρόβλημα των αφροδίσια νοσημάτων. Ο κίνδυνος να κολλήσει σύφιλη και βλεννόρροια ένας άνδρας, από μιάν κοινή, ιδιαίτερα στις πόλεις – λιμάνια, όπως η Νάπολη και η Λεμεσός, όπου οι αρρώστιες εισάγονταν «χονδρικώς» από τους καταστρατημένους ναυτικούς, ήταν όντως πολύ μεγάλος και πραγματικός. Ο ανδρικός πληθυσμός ήταν κατατρομαγμένος και κάποιος έπρεπε να το σκεφθεί δύο και τρεις φορές για να πάει στις κοινές.

Από την άλλη σε μιάν εποχή που οι ιατροφαρμακευτικές υπηρεσίες ήσαν απρόσιτες στους απόρους, τα αφροδίσια νοσήματα, αλλά και η φυματίωση που καραδοκούσε παντού και κυρίως στα βρώμικα χαμαιτυπεία, για έναν φτωχό, που δεν μπορούσε να πληρώσει για την υγεία του, ισοδυναμούσε ουσιαστικά με θάνατο. Γι αυτό ο αγοραίος έρωτας δεν ήταν εύκολη απόφαση για τον Βασίλη Μιχαηλίδη, ούτε και για κανέναν άλλο.

Ενδεικτικό της σοβαρότητας του προβλήματος είναι, ότι σε πολλούς οίκους ανοχής οι διαφημιστικές πινακίδες, που πρόβαλλαν τα προσόντα των πορνών, ανάμεσα στα άλλα, ανακοίνωναν πρωτίστως, ότι η πόρνη ήταν.... καθαρή, δηλαδή ήταν διαθέσιμη και δεν είχε αφροδίσιες, μεταδοτικές ασθένειες.

στ) Σοβαρό, νομίζω, πρόβλημα του παρθένου Βασίλη Μιχαηλίδη, αποτελούσε και μια άλλη καταστροφική φοβία, που εκδηλώνεται σχεδόν απόλυτα στους νέους, οι οποίοι αντιμετωπίζουν τραυματικά, απορριπτικά κόμπλεξ, βιώνουν υποκατάστατα του σέξ, έχουν μυθοποιήσει μέσα τους την γυναίκα και ενώ διακατέχονται από σφοδρή επιθυμία για σέξ αργούν να έλθουν σε επαφή με γυναίκα. Στους νέους αυτούς, πιθανώς και στον ποιητή, δημιουργείται η ανασφάλεια και η φοβία της αποτυχίας, η παράλογη εμμονή πως δεν θα τα καταφέρουν και θα ρεζιλευθούν, κάτι που τελικά, με την αυθυποβολή και την αυτοτρομοκράτηση επαληθεύεται και στην πράξη.

ζ) Σημαντικότερη ίσως όλων ήταν η οικονομική κατάσταση του ποιητή. Ο Βασίλης Μιχαηλίδης σε όλη την ζωή του κυρίως στην Ιταλία πέρασε, σίγουρα, δύσκολες μέρες. Πως εξασφάλιζε την καθημερινή διατροφή του και τα άλλα αναγκαία προς το ζήν, παραμένει μυστήριο. Αναμφιβόλως, από αυτήν την πλευρά των πραγμάτων θα πρέπει να κακοπέρασε. Η στέρηση και ο υποσιτισμός, ήταν πιθανώς προβλήματα που τον ταλαιπώρησαν και που επέδρασαν και στην επιδείνωση της υγείας του. Εάν όντως ο νεαρός ποιητής αντιμετώπιζε τέτοια προβλήματα, που έφθαναν και μέχρι το καθημερινό του ψωμί, οπωσδήποτε η ανεύρεση ή

εξοικονόμηση των «ναύλων» και των «διοδίων» για ταξίδια στα όνειρα της σάρκας ήταν από εξαιρετικά δύσκολη έως παντελώς αδύνατη.

η) Σε τέτοιες αντίξοες περιπτώσεις ο άνθρωπος που δοκιμάζεται, και δὴ ο νέος, εκ των πραγμάτων πρέπει να βρίσκει κάποια υποκατάστατα, κάποιες πειστικές δικαιολογίες, με τις οποίες να προφυλάσσει το κοινωνικό του πρόσωπο, αλλά και να ξεγελά ή να καθησυχάζει τον εαυτό του. Ο Βασίλης διέθετε αρκετά τέτοια αληθοφανή ελαφρυντικά, τα οποία αντιπαρέβαλλε στις έντονες αιτιάσεις και στις διαμαρτυρίες της σάρκας του, όπως: οι σπουδές του, η προτεραιότητα της τροφής, η ρομαντική αυταπάτη της ερωτικής πίστης προς την Ευγενία, η τήρηση της χριστιανικής ηθικής. Παράλληλα, μέσα του δούλευε και μια αμυντική, καθησυχαστική αντιφώνηση από το σύστημα επιβίωσης, που έχει ο άνθρωπος, η οποία του έλεγε συνέχεια μην φοβάσαι, μην πανικοβάλλεσαι, είσαι νέος, έχεις πολύ καιρό μπροστά σου!

Ασφαλώς, όλες αυτές οι αιτιολογήσεις, και υποθέσεις, αν εξετασθούν και κριθούν ξεχωριστά ή κάθε μια, είναι πιθανόν να μην επαρκούν και να μην τεκμηριώνουν την σεξουαλική απραγμία του ποιητή, ακόμη μπορούν, ίσως και να αναιρούνται. Αν όμως συνεξετασθούν συνολικά και συνυπολογισθούν, νομίζω ότι αποτελούν μιάν πολύ πειστική εξήγηση της ανεραστίας του ποιητή στην Ιταλία και στην υπόλοιπη ζωή του. Το τραγικότερο είναι πως οι πιο πάνω καταστάσεις συνεχίστηκαν και στην υπόλοιπη ζωή του επιφυλάσσοντας και επιβάλλοντας του την εφ' όρου ζωής παρθενίαν.

Επιλογικά σχόλια για τους έρωτες του Βασίλη Μιχαηλίδη

Δεν χωρεί καμιάν αμφιβολία, ότι η ζωή που επεφύλαξε η μοίρα στον ποιητή καθόλου δεν του άρμοζε και δεν αρμόζει σε κανέναν ανθρώπινο όν. Υπήρξε ένας διά βίου δυστυχημένος άνθρωπος, βίωσε την ύπαρξη του μέσα σε αφόρητη μοναξιά, πέρασε την ζωή του χωρίς να απολαύσει την ευτυχία μιας ερωτικής σχέσης, χωρίς ποτέ να ακούσει μιάν γυναίκα να τον αποκαλεί «αγάπη μου»!

Έμεινε άγαμος κα ανέραστος, χωρίς ποτέ να κάνει οικογένεια και να αποκτήσει παιδιά, χωρίς ποτέ να μπορεί να πει ... «ο γιός μου» ή «η κόρη μου» και ν' ακούσει να τον φωνάζουν... «πατέρα ή παππού». Μοναξιά, πόνος, ανεραστία, αγαμία, ακληρία, αυτά που σε κάνουν να αισθάνεσαι μόνος, ξένος σ' αυτόν τον κόσμο, τα έζησε όλα.

Δυστυχώς ο ποιητής, στην τραγική προσπάθειά του για κοινωνική ανέλιξη δεν κοίταξε κάποιαν ευπαρουσιάστη χωριατοπούλα ή θνητή της

σειράς του, αλλά στόχευσε εκεί που δεν έφθαναν τα ταξικά του βέλη, προς τα δώματα της υψηλής κοινωνίας. Ερωτεύθηκε με πάθος δύο κόρες της αριστοκρατίας, που τον απέρριψαν, χωρίς καμιάν αμφιταλάντευση, γιατί εχαιρόνταν να ακούν τα ποιήματά του, όχι όμως και να τον έχουν εραστή ή σύζυγο.

Το βγάλσιμο της βράκας, η χρήση της καθαρεύουσας στα τραγούδια του, η ποιητική του ικανότητα ήσαν στοιχεία ικανοποιητικά, για να τον δέχεται στα σαλόνια της η κοινωνική ελίτ, όχι όμως και για να τον δεχθεί ως έναν απ' αυτούς. Έτσι οι έρωτες του έμειναν μονομερείς και ανανταπόδοτοι, εξωπραγματικοί και οδυνηρά τραγικοί.

Ο ποιητής, μέσα από την απειρία του και την ανυποψίαστη αθωότητα του, ανήγαγε τις φιλικές διαθέσεις, τα κοριτσιίστικα καμώματα, την καλοπροαίρετη οικειότητα και στην περίπτωση του πρώτου του έρωτα και την φιλοπαίγμονα διαχυτικότητα, ως ερωτική ανταπόκριση και την πάτησε, βουλιάζοντας στον πυθμένα της ερωτικής απογοήτευσης, που κατέστρεψε και ρήμαξε την ζωή του.

Ο ίδιος ήταν ψυχή τε και σώματι ένας αγνός και αυθεντικός χωριάτης, ευφυέστατος, εύστροφος και με πηγαίο χιούμορ, που σύμφωνα με το σαβουάρ βίβρ της αριστοκρατίας δεν ταίριαζε στις δαντέλες και στις τουαλέτες των υψηλών κυριών. Όσο κι αν προσπαθούσε να χρησιμοποιεί τα καθαρευουσιάνικα και τα Αθηναϊκά δεν μπορούσε να υποκριθεί τον λόγιο και τον λογιώτατο.

Αντίθετα, με το χοντρό μουστάκι του, το ψάθινο καπέλο του, τους ρευματισμούς και το ιερατικό του ύφος, έμοιαζε με τον άλλο κοσμοκαλόγερο της λογοτεχνίας μας, τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη. Ο ποιητής αγνοούσε ότι στο σινάφι της αριστοκρατίας δεν μπαίνεις με το πνεύμα και την ποίηση, αλλά μόνον με το χρήμα.

Ο Γιάννης Κατσούρης στο βιβλίο του σχολιάζει την αγαμία του ποιητή: «Ο Μιχαηλίδης δεν έφτασε ποτέ ως τον γάμο, γεγονός που για την κλειστή και νοικοκυρίστικη κοινωνία των μικρών πόλεων της Κύπρου ήταν μια άνευ προηγουμένου κοινωνική αποτυχία, την οποία και οι ίδιος κάποτε προσπάθησε να δικαιολογήσει».

Ο ποιητής μεγάλωσε σε μίαν οικογένεια παλαιών και θεοφοβούμενων αρχών και αντιλήψεων, έζησε την εφηβεία του στο αντιερωτικό εκκλησιαστικό και μοναστηριακό περιβάλλον ή καλύτερα έζησε ως μοναχός στα κελιά της μητρόπολης Λάρνακας, όμως παρέμεινε αισθηματίας και ερωτύλος. Δυστυχώς, η εκκλησία και τα κελιά

φόρτωσαν στην ψυχή του τόσες ενοχές, φοβίες και ερωτικά σύνδρομα, που προδιέγραψαν την ερωτική του ατολμία και την καταδίκη του.

Ανάλωσε την ζωή του χωρίς την ευλογία και τα χτυποκάρδια ενός ερωτικού δεσμού, χωρίς να αυτοεπιβεβαιώσει τον ανδρισμό του, χωρίς γυναίκα, χωρίς πάθος, χωρίς σέξ, ανέραστος και ... ανεπιθύμητος.

Ο Βασίλης Μιχαηλίδης απέτυχε να μπει στην τάξη των μεγάλων ποιητών με τα καθαρευουσιάνικα ποιήματά του, απέτυχε να γίνει ένας λόγιος της εποχής και να μπει με τον γάμο του στην τάξη των πλουσίων, συνετρίβη και καταρρακώθηκε, επέστρεψε στον εαυτό του και στην λαϊκή του οικογένεια, επέστρεψε στην μητρική του ντοπιολαλιά, που γνώριζε, έγραψε νέα ποιήματα, αριστοτεχνήματα και διέπρεψε, ανεδείχθη ως ένας από τους κορυφαίους ποιητές του έθνους, ένα από τα πιο χρυσορρήμονα ανθρώπινα αηδόνια.

Οι έρωτες του ποιητή έμειναν ανολοκλήρωτοι, αδικαίωτοι και τραγικοί, για να υψωθούν στους ουρανούς της αθανασίας και της αιωνιότητας, για να του προσκομίσουν τόσον πάθος και τόσον πόνο, όσο χρειαζόταν, να ενωθεί με το πάθος και τον πόνο της πατρίδας και να γράψει τα μεγάλα εθνικά μας αριστουργήματα.

«Αν η Ευγενία ή η Ευτέρπη τον αποδέχονταν ως σύζυγο, ίσως να γινόταν ένας επιτυχημένος επιχειρηματίας, δεν θα γινόταν όμως ο εθνικός μας ποιητής». Ίσως οι δύο αυτές κοπέλες είχαν προσορισμό να τον ποτίσουν με τόσο φαρμάκι, τόσον καημό, ώστε να βρεί μέσα απ' τον πόνο την δύναμη να γράψει μιάν «9^η Ιουλίου», μιάν «Χιώτισσα» και να θριαμβεύσει.